

บทที่ ๒

หลักสาราณียธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมความสามัคคีในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับหลักสาราณียธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และมุมมองเกี่ยวกับสาราณียธรรมจากนักปราชญ์ และผู้เชี่ยวชาญในทางพระพุทธศาสนา โดยนำเสนอเป็นลำดับ ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับหลักสาราณียธรรมในคัมภีร์พระไตรปิฎก
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับหลักสาราณียธรรมในมุมมองของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา
- ๒.๓ ประเภทของสาราณียธรรม
- ๒.๔ วิธีการสร้างสัมพันธไมตรีตามหลักสาราณียธรรม ๖
- ๒.๕ วิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับหลักสาราณียธรรม
- ๒.๖ สรุป

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับหลักสาราณียธรรมในคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกภาษาไทย กล่าวถึง หลักธรรมสาราณียธรรม ๖ ไว้ว่าธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ๖ อย่าง รัก ทำความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนี้มี ๖ อย่าง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน^๑

๑) ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีกายกรรมประกอบด้วย เมตตา ปราถนาในเพื่อนร่วมประพาสพรหมจรรย์ ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ นี่คือนิยามธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกันทำความรักทำความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กันเพื่อไม่วิวาทกันเพื่อความพร้อมเพียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ประการหนึ่ง

๒) ภิกษุมิมีวจีกรรมประกอบด้วย เมตตาปราถนาในเพื่อนร่วมประพาสพรหมจรรย์ ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ นี่คือนิยามธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกันทำความรัก ทำความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพียงกันเพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

^๑ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๒๑

๓) ภิกษุมีมโนประกอบ ด้วยเมตตาปรากฏในเพื่อนร่วมประพฤติพรหมจรรย์ ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ นี่ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำความรัก ทำความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อความพร้อมเพียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๔) ภิกษุมีลาภใด ๆ เกิดโดยธรรมที่สุดแม้เพียงอาหารติดบาตร เป็นผู้ไม่แย่งกันเอาลาภ เห็นปานนั้น ไว้บริโภคนั้นเฉพาะผู้เดียวย่อมเป็นผู้บริโภคนั้นเสียทั่วไปกับเพื่อน ร่วมประพฤติพรหมจรรย์ผู้มีศีล นี่ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำความรัก ทำความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๕) ภิกษุถึงความเป็นผู้เสมอกันโดยศีลในศีลทั้งหลาย ที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท อันวิญญูชนสรเสรีญ อันค้นหาและทักขิไม่แตะต้อง เป็นไปพร้อมเพื่อสมาธิเห็นปานนั้น กับเพื่อนร่วมประพฤติพรหมจรรย์อยู่ ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ นี่ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำความรัก ทำความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๖) ภิกษุถึงความเป็นผู้เสมอกันโดยทักขิในทักขิที่เป็นของพระอริยะอันนำออก ชักนำผู้กระทำให้ตามเพื่อความสันทุกขโดยชอบ เห็นปานนั้นกับเพื่อนร่วมประพฤติพรหมจรรย์อยู่ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับนี่ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำความรัก ทำความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ถ้าพวกเธอพึงสมาทานสาราณียธรรมทั้ง ๖ อย่างนี้ ประพฤติอยู่พวกเธอจะยังเห็นทางว่ากล่าว พวกเราได้ น้อยก็ตาม มากก็ตาม ซึ่งจะอดกลั้นไว้ไม่ได้

เพราะฉะนั้นแล้วพวกเธอพึงสมาทานสาราณียธรรมทั้ง ๖ อย่าง นี้ประพฤติดัดข้อนั้น จักเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขแก่พวกเธอตลอดกาลนาน

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสสาธิตนี้แล้ว ท่านพระอานนท์ขึ้นชมยินดี พระภาสิตของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล.

แนวคิดเกี่ยวกับหลักสาราณียธรรม ๖ ในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงสาราณียธรรมไว้ดังนี้

พระไตรปิฎกภาษาไทย กล่าวถึง หลักสาราณียธรรม ๖ ไว้ว่าเป็นที่ตั้งแห่งการให้ระลึกถึง กระทำให้เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ ย่อมเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ธรรม ๖ ประการ คือ สาราณียธรรม ๖ อย่าง^๒

^๒ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๒๑

๑. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เข้าไปตั้งกายกรรม ประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ธรรมข้อนี้เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยรัก เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยศพร เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความพร้อมเพรียง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๒. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เข้าไปตั้งวจีกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ธรรมข้อนี้เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยรัก เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยศพร เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความพร้อมเพรียง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๓. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เข้าไปตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ธรรมข้อนี้เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยรัก เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยศพร เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความพร้อมเพรียง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๔. ลาภอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งประกอบด้วยธรรมได้มาแล้วโดยธรรม โดยที่สุตแต่เพียงอาหารในบาตร ไม่หวงกันด้วยลาภเห็นปานดั่งนั้น แบ่งปันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีลธรรมข้อนี้เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยรัก เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยศพร เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วิวาทเพื่อความพร้อมเพรียง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๕. ศีลอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งไม่ขาด ไม่ทะลุไม่ต่างพร้อย เป็นไทย อันวิญญูชนสรรเสริญ ไม่เกี่ยวข้องกับตณหาและทิฐิ เป็นไปเพื่อสมาธิ ภิกษุเป็นผู้ถึงความเป็นผู้เสมอกันโดยศีลในศีลเห็นปานดั่งนั้น กับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลังอยู่ ธรรมข้อนี้เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยรัก เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยศพร เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความพร้อมเพรียงเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๖. ทิฐิอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งประเสริฐ เป็นเครื่องนำสัตว์ออกจากทุกข์ ย่อมนำออกเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้กระทำ ทิฐินั้น ภิกษุเป็นผู้ถึงความเป็นผู้เสมอกัน โดยทิฐิในทิฐิเห็นปานดั่งนั้น กับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลังอยู่ ธรรมข้อนี้เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยรัก เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยศพร เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความ ไม่วิวาท เพื่อความพร้อมเพรียงเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน^๓

^๓ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๒๑-๓๒๒.

พระไตรปิฎกภาษาไทย กล่าวถึง หลักสาราณียธรรม ๖ ไว้ว่า สาราณียธรรม ๖ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง, ธรรมเป็นเหตุที่ระลึกถึงกัน, หลักการอยู่ร่วมกัน สาราณียธรรม ๖ คือ

๑. เมตตากายกรรม ตั้งเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. เมตตาวจีกรรม ตั้งเมตตา วจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจา สุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓. เมตตามโนกรรม ตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้ม แจ่มใสต่อกัน

๔. สาธารณโกศิ ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียวนำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วม ใช้สอย บริโภคทั่วกัน ข้อนี้ใช้อยู่ปฏิบัติตตโกศิ ก็ได้

๕. สีลสามัญญตา มีศีลบริสุทธีสื่อเหมือนกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลังคือมีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นผู้น่ารังเกียจของหมู่คณะ

๖. ทิฏฐิสามัญญตา มีทิฏฐิงามเหมือนกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือมีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา

ธรรม ๖ ประการนี้ มีคุณ คือ เป็นสารณียะ ทำให้เป็นที่ระลึกถึง เป็น ปิยกรณ ทำให้เป็นที่รัก เป็น ครุกรณ ทำให้เป็นที่ระลึกเคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ความกลมกลืนเข้าหากัน เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคี และเอกภาพ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน^๔

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับหลักสาราณียธรรมในมุมมองของนักวิชาการทาง พระพุทธศาสนา

แนวคิดเกี่ยวกับหลักสาราณียธรรมในมุมมองของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ได้ให้ความหมาย ดังต่อไปนี้

^๔ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๗/๒๕๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)^๕ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม” สารานุกรมธรรม ๖ แปลว่า ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง, ธรรมเป็นเหตุที่ระลึกถึงกัน, หลักการอยู่ร่วมกัน ได้แก่

๑. เมตตาทายกรรม : ตั้งเมตตาทายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับ ถูกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. เมตตาวจีกรรม : ตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลังคือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจา สุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓. เมตตาโมกกรรม : ตั้งเมตตาโมกกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ แก่กันมองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส ต่อกัน

๔. สาธารณโภคี : ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบ ธรรมแม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอย บริโภคทั่วกัน ขอนี้ใช้ อปปฏิวัฏตโกศ ก็ได้

๕. สีสลสามัญญตา : มีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ

๖. ทิฐิสามัญญตา : มีทิฐิดีงามเสมอกันเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลังคือมีความเห็นชอบร่วมกันในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือ ขจัดปัญหา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)^๖ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ธรรมบุญชีวิต” ว่าหลักการอยู่ร่วมกันที่เรียกว่า สารานุกรมธรรม ๖ (ธรรมเป็นเหตุที่ระลึกถึงกัน) ๖ ประการ คือ

๑.เมตตาทายกรรม ทำต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่าง ๆ โดยเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑) หน้า ๒๐๐.

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมบุญชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ การศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗) ,หน้า ๒๓-๒๔.

๒. เมตตาวจีกรรม พูดต่อกันด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓. เมตตามโนกรรม ติดต่อกันด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารภนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

๔. สาธารณโภคี ได้มาแบ่งกันกินกันใช้ คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรมแม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

๕. สีสสามัญญตา ประพฤติให้ดีเหมือนเขา คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

๖. ทิฐิสามัญญตา ปรับตัวให้เข้ากันได้ คือ เคารพรับฟังความคิดเห็นกันมีความเห็นชอบ ร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงามหรือจุดหมายสูงสุด อันเดียวกัน

ทองหล่อ วงษ์ธรรมา^๗ ได้กล่าวไว้ในหนังสือปรัชญา ๒๐๑ พุทธศาสตร์ ว่าสาราณียธรรมแปลว่า ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน หมายถึง คุณธรรมที่ทำให้คนเราไม่เห็นแก่ตัว เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น เข้าใจคนอื่นมากขึ้น สาราณียธรรม มี ๖ คือ

๑. เมตตากายกรรม คือ ทำต่อกันด้วยเมตตา หมายถึง ทำสิ่งใดก็ทำด้วยความปรารถนาดีต่อกัน เช่น แสดงไมตรีและหวังดีต่อเพื่อนร่วมงานร่วมกิจการร่วมชุมชนโดย ช่วยเหลือ ธุระต่าง ๆ ด้วยความเต็มใจ แสดงอาการปรีชาสุภาพ เคารพนับถือทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. เมตตาวจีกรรม คือ พูดกันด้วยเมตตา หมายถึง จะพูดอะไรก็พูดด้วยความปรารถนาดีต่อกันเช่น แนะนำ สั่งสอนตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ พูดจริงไม่ พูดเพื่อผลประโยชน์ ที่จะเกิดขึ้นแก่ตนเองฝ่ายเดียว

๓. เมตตามโนกรรม คือ คิดต่อกันด้วยเมตตา หมายถึงจะคิดอะไรก็คิดด้วยความปรารถนาดีต่อกัน เช่นตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี

๔. สาธารณโภคี คือ แบ่งปันสิ่งที่ได้มาโดยชอบธรรม หมายถึง แบ่งปันลาภที่ร่วมกันหา ร่วมกันทำโดยยุติธรรม แม้สิ่งของที่ได้มาจะน้อย แต่ก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วถึงกันนั่นคือ การร่วมสุข ร่วมทุกข์กัน

๕. สีสสามัญญตา คือ มีความประพฤติเสมอภาคกัน หมายถึง ประพฤติสุจริตดีงามเหมือนกัน มีระเบียบวินัยเป็นแบบเดียวกัน ไม่ประพฤติให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

^๗ ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, ปรัชญา ๒๐๑ พุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: โอ เอส.พรินติ้ง เฮาส์ ๒๕๓๘), หน้า ๒๙๔- ๒๙๕.

๖. ทิฏฐิสามัญญตา คือ มีความเสมอภาคกัน ทางความคิด หมายถึง ปรับความคิดความเห็นให้มีเหตุผลถูกต้องเหมือน ๆ กัน นั่นคือ การเคารพเหตุผล ยึดหลักความดีงามเป็น อุดมคติอย่างเดียวกัน

หลักสาราณียธรรมเพื่อเสริมสร้างความสามัคคีตามทัศนะของ พศ.จังหวัดนนทบุรี สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนนทบุรี ได้ให้แนวทางเกี่ยวกับความสามัคคีไว้ว่าความสามัคคีเป็นบ่อเกิดแห่งความสำเร็จทั้งปวง เป็นพลังอันยิ่งใหญ่ที่สามารถสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงให้เกิดขึ้นได้และเป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมทุก ๆ คน ควรที่จะตระหนัก เอาใจใส่และร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้นให้มากที่สุด ในทางพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสหลักธรรมที่เป็นแนวทางในการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดองให้เกิดขึ้นในสังคมเอาไว้ ๖ ประการด้วยกัน ซึ่งอยู่ในหมวดธรรมที่เรียกว่า "สาราณียธรรม ๖" มีความหมายว่า หลักธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นหลักธรรมที่จะเสริมสร้างความรู้สึกที่ดีให้เกิดขึ้นต่อกันและกันอยู่เสมอในยามที่ระลึกถึงกัน ซึ่งจะเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความสามัคคีมีน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้เกิดขึ้นด้วย

หากสังคมใดต้องการที่จะเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้น ก็ควรที่จะต้องนำเอาหลักธรรมธรรมทั้ง ๖ ประการ ไปใช้อยู่ตลอดเวลา กล่าวคือ

๑. เมตตามโนกรรม หมายถึง การคิดดี การมองเห็นในแง่ดี มีความหวังดีและปรารถนาดีต่อกัน รักและเมตตาต่อกันคิดแต่ในสิ่งที่ดีสร้างสรรค์ต่อกัน ไม่อิจฉาริษยา ไม่คิดอคติ ไม่พยาบาท ไม่โกรธแค้นเคืองกัน รู้จักให้ออกาสและให้อภัยต่อกันและกันอยู่เสมอ

๒. เมตตาวจีกรรม หมายถึงการพูดแต่สิ่งที่ดีงาม พูดกันด้วยความรักความปรารถนาดี รู้จักการพูดให้กำลังใจกันและกัน ในยามที่มีใครต้องพบกับความทุกข์ความผิดหวังหรือความเศร้าหมองต่างๆโดยที่ไม่พูดจาซ้ำเติมกันในยามที่มีใครต้องท้อถอย ไม่นิินทว่าร้ายทั้งต่อหน้าและลับหลังพูดแนะนำในสิ่งที่ดีและมีประโยชน์ พูดอย่างใดก็ทำอย่างนั้น ไม่โกหกมดเท็จ

๓. เมตตากายกรรม หมายถึง การทำความดีต่อกัน สนับสนุนช่วยเหลือกันทางด้านกำลังกายมีความอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักสัมาคารวะ ไม่เบียดเบียนหรือรังแกกัน ไม่ทำร้ายกันให้ได้รับความทุกข์เวทนา ทำแต่ในสิ่งที่ถูกต้องต่อกันอยู่ตลอดเวลา

๔. สาธารณโภคิ หมายถึง การรู้จักแบ่งปันผลประโยชน์กันด้วยความยุติธรรมช่วยเหลือกัน ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ไม่เอาัดเอาเปรียบและมีความเสมอภาคต่อกันเอื้อเพื่อซึ่งกันและกันอยู่เสมอ

๕. สีสสามัญญตา หมายถึง การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับหรือวินัยต่าง ๆ อย่างเดียวกัน เคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคลไม่ก้าวล่วงหน้าที่กัน ไม่อ้างอำนาจบาตรใหญ่ ไม่ถืออภิสิทธิ์ใดๆทั้งปวง

๖. ทิฏฐิสามัญญตา หมายถึง มีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกันคิดในสิ่งที่ตรงกัน ปรับมุมมองให้ตรงกัน รู้จักแสวงหาจุดร่วมและ สงวนไว้ซึ่งจุดต่างของกันและกัน ไม่ยึดถือความคิดของตนเป็นใหญ่ รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นอยู่เสมอ

อนึ่ง เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๔๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสแก่พสกนิกรที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคล ณ สีหบัญชร พระที่นั่งอนันตสมาคม ทรงแนะนำให้คนไทยปฏิบัติตามธรรมเพื่อความสมานฉันท์ของประชาชนในชาติ ดังนี้ประการแรก คือ การที่ทุกคนคิด พูด ทำ ด้วยความเมตตา มุ่งดี มุ่งเจริญต่อกัน ประการที่สอง คือ การที่แต่ละคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานงาน ประสานประโยชน์กัน ให้งานที่ทำสำเร็จผล ทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่น และกับประเทศชาติ ประการที่สาม คือ การที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในความสุจริต ในกฎกติกา และในระเบียบแบบแผน โดยเท่าเทียมเสมอกัน ประการที่สี่ คือ การที่ต่างคนต่างพยายามนำความคิด ความเห็นของตนให้ถูกต้อง เทียงตรง และมั่นคงอยู่ในเหตุในผล หากความคิด จิตใจ และการประพฤติปฏิบัติที่ลงรอยเดียวกัน

พุทธธรรมในพระราชดำรัสนี้ เรียกว่า “สาราณียธรรม” ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกลึถึงกันซึ่งมีที่มาในพระไตรปิฎก

ประการแรกที่ว่า “คิด พูด ทำด้วยเมตตา” มาจากสาราณียธรรม ๓ ข้อ คือ เมตตา ภายกรรม (ทำด้วยเมตตา) เมตตาวจีกรรม (พูดด้วยเมตตา) และเมตตามโนกรรม (คิดด้วยเมตตา)

ประการที่สอง ที่ว่า “การที่แต่ละคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน” ตรงกับสาราณียธรรมข้อ สาธารณโภคี (แบ่งปันให้เท่าเทียมกัน)

ประการที่สาม ที่ว่า “การที่ทุกคนประพฤติตนอยู่ในกรอบกติกาโดยเท่าเทียมกัน” ตรงกับสาราณียธรรมข้อ สีสสามัญญตา (มีศีลเสมอกัน)

ประการที่สี่ ที่ว่า “การที่ต่างคนต่างพยายามปรับความคิดความเห็นของตนให้ถูกต้องลงรอยเดียวกัน” ตรงกับสาราณียธรรม ข้อ ทิฏฐิสามัญญตา (มีความเห็นลงรอยกัน)

ในทางปฏิบัติ สาราณียธรรม จะเริ่มต้นด้วยทิฏฐิสามัญญตา คือปรับความคิดเห็นให้ลงรอยแบบเดียวกันว่า เราทั้งผองเป็นพี่น้องกัน มีพ่อหลวงคือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์เดียวกัน แม้จะต่างศาสนากันแต่ก็เป็นคนไทยด้วยกัน เมื่อปรับความคิดเห็นได้ดังนี้แล้ว เราก็จะเกิดความรู้สึกสามัคคี คิด พูด ทำต่อกันด้วยเมตตา เกื้อกูลแบ่งปันกันและกัน ปฏิบัติต่อกัน

ตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกันด้วยสิทธิสามัญญาติ และปรับความคิดเห็นให้มีเหตุผลลงรอยเดียวกันมากยิ่งขึ้นด้วยสิทธิสามัญญาติ

หลักธรรมทั้ง ๖ ประการข้างต้น เป็นหลักธรรมสำหรับการเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นในสังคมอันจะนำมาซึ่งความสุข ความสันติความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าทั้งทั้งหลายทั้งปวง สังคมที่เราอยู่ในปัจจุบันนี้คงจะมีความสุขและน่าอยู่มากกว่านี้ยิ่งนัก ถ้าหากว่าคนไทยทุกคน เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติเข้าอกเข้าใจซึ่งกันและกัน ยอมรับในความแตกต่างซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือกันให้กำลังใจซึ่งกันและกัน และรู้จักการให้อภัยกันอยู่ตลอดเวลา ขอให้ทุกท่านมาร่วมมือกันพัฒนาสังคมของพวกเราให้มีความอบอุ่นและน่าอยู่กันเกิดโดยการเสริมสร้างความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้เกิดขึ้นในสังคม แล้วพวกเราจะได้พบกับสันติภาพและความอบอุ่นที่แต่ละคนต่างก็ปรารถนาและใฝ่ฝันหากันอยู่ตลอดมา

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)^๕ อธิบาย สาราณียธรรม คือ หลักธรรมสำหรับพัฒนาตนเองให้มีความเสียสละ เมตตากรุณา กตัญญูทวิเทวี และสามัคคี (ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน) ๖ ประการ คือ

๑) เมตตากายกรรม ทำต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่าง ๆ โดยเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒) เมตตาวจีกรรม พูดต่อกันด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓) เมตตามโนกรรม คิดต่อกันด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

๔) สาธารณโภคี ได้มาแบ่งกันกินใช้ คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรมแม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

๕) สีสสามัญญาติ ประพฤติให้ดีเหมือนเขา คือ มีความประพฤติสุจริตดีงามรักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, หน้า ๒๓๓ – ๒๓๔.

๖) ทิณฐิสามัญญตา ปรับความเห็นเข้ากันได้ คือ เคารพรับฟังความคิดเห็นกันมีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงามหรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน

พระราชธรรมนิเทศ (ระบอบ จิตตภาโณ)^๙ ได้ให้ความหมาย และหลักการปฏิบัติของสาราณียธรรมไว้ว่า ตามสัญญาตญาณของคนที่อยู่ร่วมกันนั้น ยังปรารถนาความรัก ความอบอุ่น ความปลอดภัย ต้องการสิ่งที่พึงพำนักอาศัย ต้องการได้มีการพักผ่อนหย่อนใจ ต้องการให้มีสันติภาพการในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นลักษณะความเรียกร้อง ความต้องการตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต ในทางพระพุทธศาสนา กลุ่มพุทธบริษัททั้งฝ่ายคฤหัสถ์และบรรพชิต เมื่อมาอยู่ร่วมกันในวัฒนธรรมของชาวพุทธแล้ว จำเป็นที่จะต้องอยู่ด้วยความมีคุณธรรมเป็นจุดกลางทางความคิดที่มาพบกัน โดยการปลูกฝังให้เกิดความรักความเคารพต่อกัน ซึ่งความรัก ความเคารพต่อกันนั้น เป็นผลซึ่งจะเกิดขึ้นจากการแสดงความมีน้ำใจ คือ สงเคราะห์ อนุเคราะห์ เมื่อมีความรักความเคารพต่อกัน ให้การสงเคราะห์ อนุเคราะห์ต่อกันแล้ว การทะเลาะวิวาทกันก็จะไม่เกิดขึ้นความสามัคคีซึ่งเป็นผลที่พึงปรารถนาของหมู่คณะ ไม่ว่ายุคใด สมัยใดก็จะบังเกิดขึ้น จากนั้นเอกภาพ คือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางกิจกรรม ทางผลประโยชน์ ทางการศึกษา การประพฤติปฏิบัติ ก็จะมีบังเกิดขึ้นติดตามมา เหล่านี้เป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน แต่ในขณะเดียวกัน สิ่งที่ดีงามเหล่านี้เป็นผลรวมยอดซึ่งกันและกัน โดยการสร้างเหตุเฉพาะในที่นี้ทรงแสดงว่า เป็นสาราณียธรรม คือ ธรรมะที่จะนำใจของบุคคลให้ระลึกรู้ถึงกัน ผูกพันเชื่อมโยงบุคคลไว้ด้วยน้ำใจ ประกอบด้วย ๖ ประการ คือ

๑) เมตตาการุณยธรรม จะทำอะไรก็ให้ทำด้วยเมตตา ได้แก่ การแสดงความมีน้ำใจช่วยเหลือ ขอนขวายในกิจการงานต่าง ๆ ที่ควรของเพื่อนภิกษุสามเณรของเพื่อนอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นต่อหน้าหรือลับหลังก็ตาม

๒) เมตตาวจีกรรม จะพูดอะไรก็ประกอบด้วยเมตตา ได้แก่ การพูดวาจาที่เป็นคำสัตย์ คำจริง คำสมานสามัคคี กระชับสามัคคี พูดแต่คำไพเราะอ่อนหวาน และคำที่มีประโยชน์นั้นเป็นคำที่มีพื้นฐานมาจากเมตตา ต่อคนที่ตนพูดด้วยและคนที่พูดถึง พูดต่อหน้าอย่างไรลับหลังก็ต้องพูดอย่างนั้น ลับหลังอย่างไร ต่อหน้าก็พูดอย่างนั้น

๓) เมตตาเมตตานิกรรม จะคิดอะไรก็คิดกันด้วยเมตตา ได้แก่ การตั้งความรู้สึกลงในคนและสัตว์ทั้งหลายว่า ชีวิตแต่ละชีวิตไม่ต้องการความทุกข์ แต่ต้องการความสุขอันใด เพราะฉะนั้น ขอให้

^๙ พระราชธรรมนิเทศ (ระบอบ จิตตภาโณ), **ธรรมะสำหรับประชาชน**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท คลังวิชา จำกัด, ๒๕๓๖), หน้า ๓๔.

บุคคลนั้น ๆ ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนกันไม่ประทุษร้ายกัน ให้แต่ละคนอยู่ดีมีสุขตามสมควรแก่ฐานะของตน เมื่อจะคิดถึงใครก็ตามไม่ได้จำเพาะเจาะจงว่า เป็นภิกษุสามเณรเท่านั้น ให้คิดถึงกันด้วยเมตตา หรือพร้อมที่จะแสดงออกทางกาย ทางวาจา ทั้งต่อหน้าและลับหลังบุคคลเหล่านั้น

๔) แบ่งปันลาภที่ตนได้มาในทางที่ชอบธรรม ให้แก่เพื่อนภิกษุสามเณร ไม่หวงไว้บริโภคนเฉพาะเพียงผู้เดียว คือ หลักการอยู่ร่วมกันของพระภิกษุสามเณรนั้น ต้องเลี้ยงชีพด้วยลำแข้งของตัวเอง เทียบกับอาจารย์บิณฑบาตอาหารจากชาวบ้านผู้มีจิตศรัทธา เป็นการได้อาหารมาในทางที่ชอบธรรม แต่ว่าการได้ปัจจัย ๔ นั้น คนเรามีวาสนาบาปมีไม่เหมือนกัน บางคนได้มากจนเหลือกินเหลือใช้ บางคนได้น้อยจนไม่ค่อยพอกินพอใช้ เพราะฉะนั้น คนที่ได้ลาภผลมาในทางที่ชอบมาก จึงต้องแสดงออกซึ่งทางกายกรรม ทางวจีกรรม ที่สะท้อนมาจากใจ ด้วยการเอื้อเพื่อแบ่งปันเป็นการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ เฉลี่ยความสุขให้แก่กันและกัน

๕) รักษาศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนภิกษุสามเณรอื่น ๆ ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของผู้อื่น คือ การอยู่ร่วมกันของพระภิกษุสามเณรนั้น ค่อนข้างจะอาภรรพ์ แม้จะโง่ไปบ้างจะเชื่อไปบ้าง แต่ถ้าไม่มีปัญหาเรื่องการประพฤติปฏิบัติแล้ว ย่อมเป็นที่ยอมรับนับถือของผู้ที่เกี่ยวข้องกัน แม้จะเป็นเพื่อนรักร่วมใจกัน ถ้าคนหนึ่งละเมิดศีลที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้จะกลายเป็นที่รังเกียจ ดูหมิ่นของเพื่อนภิกษุสามเณรด้วยกัน การอยู่ร่วมกันโดยปกติสุขที่ประสงค์จะเกิดขึ้นไม่ได้ ดังนั้น จึงต้องพยายามปฏิบัติตนให้ถูกต้องตรงตามหลักของศีลที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ โดยให้มองว่า ข้อนี้พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้อย่างไร ใครปฏิบัติถูกต้องตรงหลักที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ก็ปฏิบัติไปตามเขา ทำให้เกิดเป็นความเรียบร้อยสวยงามขึ้นที่พระพุทธเจ้าทรงเรียกว่า สังฆโมกโณ คือ หมู่คณะที่งดงาม

๖) มีความเห็นร่วมกันกับเพื่อนภิกษุสามเณรอื่น ๆ ไม่วิวาทกับใคร ๆ เพราะมีความเห็นผิดกัน เรื่องของความเห็นนั้น ในฐานะของภิกษุในพระพุทธศาสนา ถ้าเป็นความเห็นเกี่ยวกับวินัย ก็ต้องเอาวินัยเป็นมาตรการกำหนดตัดสินว่า ความเห็นของใครถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับธรรมะก็ตรวจสอบเทียบเคียง สอบทานหลักธรรมะว่า ข้อนี้พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้อย่างไร แล้วก็หาจุดกลางทางความคิดมาพบกัน แต่บางอย่างเป็นเรื่องของกิจการงาน หรือแม้แต่เรื่องความเห็นทั่วไป อาจจะมีการขัดแย้งในหลักการและวิธีการบางอย่าง แต่ว่าสามารถประสพผลเช่นเดียวกันได้ ก็ต้องประนีประนอมกัน ไม่ก่อเหตุทะเลาะวิวาท เพราะเหตุว่า ความเห็นขัดแย้งกัน เว้นไว้แต่บุคคลนั้นมีความเห็นขัดแย้งกับพระธรรมวินัย ซึ่งภิกษุสามเณรรู้ห้วงใยในพระพุทธศาสนา จะต้องถือเป็นภาระหน้าที่ที่จะขจัดบรรเทาเหล่านั้น ให้ยุติลงด้วยความเรียบร้อย

วิศุทธิ์ ขวัญพุกษ์ ได้กล่าวถึงคุณประโยชน์ของหลักสารานิยธรรม ว่ามีประโยชน์ดังนี้ คือ^{๑๐}

- ๑) สารนิยะ ทำให้เป็นที่ระลึกถึง คิดถึงกัน
- ๒) ปิยาภรณ์ะ ทำให้เป็นที่รัก รักใคร่กัน
- ๓) ครุภรณ์ะ ทำให้กลมกลืนเข้าหากัน เคารพนับถือกัน
- ๔) สังคหะ ทำให้กลมกลืนเข้าหากัน สงเคราะห์เจือจุนกัน
- ๕) อวิวาทะ ทำให้ไม่ทะเลาะวิวาทขัดแย้งกัน
- ๖) สามัคคี ทำให้กลมเกลียวกันเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน
- ๗) เอกภาพ ทำให้หมู่คนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

จึงกล่าวได้ว่าธรรมชาติของมนุษย์ ไม่ต้องการที่จะอยู่คนเดียว มีความต้องการที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ จากคำกล่าวของ อริสโตเติล นักปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ชาวกรีก ที่ได้กล่าวว่า “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Human being is social animal)” เพราะมนุษย์มีการอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างเป็นหมวดหมู่มิได้ใช้ชีวิตอยู่เพียงคนเดียวตามลำพังแต่อย่างใด เนื่องจากมนุษย์ต้องการทำกิจกรรมร่วมกันอยู่ตลอดเวลา ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ต้องการที่จะเสริมสร้างความสุข ความมั่นใจและความปลอดภัยให้กับตนเองอยู่เสมอ สังคมจึงเป็นแหล่งรวมศูนย์ทางความคิดที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นไว้ เพื่อแสวงหาคำตอบทุก ๆ อย่างให้กับตนเอง สังคมในทุกระดับชั้นเป็นแหล่งรวมคนหลาย ๆ คนเข้าด้วยกัน ซึ่งในจำนวนผู้คนเหล่านั้น แต่ละคนต่างก็มีชีวิต มีจิตวิญญาณ มีความรู้สึกนึกคิดและมีจุดหมายปลายทางที่แตกต่างกันออกไป และด้วยเหตุนี้เอง บางครั้งจึงทำให้สังคมต้องเกิดปัญหาหรือความสับสนวุ่นวายขึ้น อันเนื่องจาก ความแตกต่างทางด้านความคิดของแต่ละคน ซึ่งเมื่อใดก็ตามที่สังคมมีปัญหาขึ้นจะเป็นด้วยเหตุผลใด ๆ ก็ตาม ผู้ที่จะทำหน้าที่ในการแก้ไขปัญหานั้นให้หมดสิ้นไปได้ ก็คือ คนทุกคนในสังคมนั้นเอง ที่จะต้องสามัคคีร่วมใจกันแก้ไขและพัฒนาสังคมของตนเองให้ดีขึ้นและมีความก้าวหน้ามากยิ่งขึ้นดังตัวอย่างวิถีชีวิตของปลวก ซึ่งเป็นสัตว์ตัวเล็ก ๆ แต่ในความเล็กนั้น ปลวกกลับสามารถที่จะสร้างจอมปลวกอันเข้มแข็งใหญ่โตเท่ากับภูเขาลูกเล็ก ๆ ขึ้นมาได้ แม้กระทั่งลมฝนและพายุก็ไม่สามารถจะทำลายลงได้ ทั้งนี้ก็เพราะปลวกเป็นสัตว์ที่รู้จักช่วยเหลือกัน รู้จักความสามัคคี ทำงานกันเป็นทีม และมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อหน้าที่อยู่ตลอดเวลา ความสามัคคีจึงเป็นบ่อเกิดแห่งความสำเร็จทั้งปวง ความสามัคคีจึงเป็นแหล่งพลังอันยิ่งใหญ่ที่จะสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงให้เกิดขึ้นได้ และ

^{๑๐} วิศุทธิ์ ขวัญพุกษ์, “การศึกษาหลักธรรมของพุทธศาสนาที่สามารถนำมาปรับใช้กับการบริหารงานบุคคลในองค์กรธุรกิจ”, วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๙), หน้า ๕๖.

เป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมทุก ๆ คนควรที่จะตระหนัก เอาใจใส่และสร้างสรรค์ขึ้นให้มากที่สุด ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรัสหลักธรรมอันจะเป็นแนวทางในการเสริมสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในสังคมเอาไว้ ๖ ประการด้วยกัน ที่เรียกว่า “สาราณียธรรม ๖” มีความหมายว่า หลักธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นหลักธรรมที่จะเสริมสร้างความรู้สึที่ดีให้เกิดขึ้นต่อกันและกันอยู่เสมอในยามที่ระลึกถึงกัน เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความสามัคคี มีน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้เกิดขึ้นด้วย หากสังคมใดต้องการที่จะเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้น ก็ควรที่จะต้องนำเอาหลักธรรมทั้ง ๖ ประการไปใช้อยู่ตลอดเวลา กล่าวคือ

๑) เมตตาทายกรรม หมายถึง การทำความดีต่อกัน สนับสนุนช่วยเหลือกันทางด้านกำลังกาย มีความอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักสัจมาคารวะ ไม่เบียดเบียนหรือรังแกกัน ไม่ทำร้ายกันให้ได้รับความทุกข์เวทนา ทำแต่ในสิ่งที่ถูกต้องต่อกันอยู่ตลอดเวลา การเข้าไปตั้งเมตตาทายกรรมต่อกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง นั่นคือ ทรงสอนให้น้ำใจช่วยเหลือกันทางกายทั้งต่อหน้าและลับหลัง การช่วยเหลือกันต่อหน้านั้น ทุกคนต่างก็ทราบกันดีอยู่แล้ว แต่การช่วยเหลือลับหลังนั้นสามารถกระทำได้หลายรูปแบบ หลายวิธี ตัวอย่างเช่น เราเห็นเสื้อผ้าของคนอื่นที่เขาตากไว้กลางแจ้ง แต่ฝนเกิดตกในขณะที่เจ้าของไม่อยู่ เราก็สงเคราะห์ช่วยเก็บให้พ้นจากการเปียกฝน โดยไม่คำนึงว่าเจ้าของเสื้อผ้านั้นเป็นคนที่เรารักหรือไม่รัก เมื่อเจ้าของกลับมาทราบการกระทำของเรา หากเป็นคนที่ชอบพอกัน เขาต้องแสดงความขอบคุณ แต่ถ้าเป็นคนที่ไม่ชอบหน้ากัน เขาอาจจะทำเฉย ๆ แต่แน่นอนที่ใจของเขาจะต้องนึกถึงการกระทำของเรา นี่ก็เป็นการค่อย ๆ ปลูกความรักลงในใจของผู้อื่น

๒) เมตตาวจีกรรม หมายถึง การพูดแต่สิ่งที่ดีงาม พูดกันด้วยความรักความปรารถนาดี รู้จักการพูดให้กำลังใจกันและกัน ในยามที่มีใครต้องการพบกับความทุกข์ความผิดหวัง หรือความเศร้าหมองต่าง ๆ โดยที่ไม่พูดจากซ้ำเติมกันยามที่มีใครต้องหกล้มลงไม่นินทาว่าร้ายทั้งต่อหน้าและลับหลัง พูดแนะนำสิ่งที่ดี และมีประโยชน์ พูดอย่างใดก็ทำอย่างนั้นไม่โกหกมดเท็จ การเข้าไปตั้งเมตตาวจีกรรมต่อกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง การพูดถึงผู้อื่นในด้านดีทั้งต่อหน้าและลับหลังนั้นเป็นการแสดงความรักใคร่กันด้วยวาจา

๓) เมตตาเมทตามโนกรรม หมายถึง การคิดดี การมองกันในแง่ดี มีความหวังดีและปรารถนาดีต่อกัน รักและเมตตาต่อกัน คิดแต่ในสิ่งที่สร้างสรรค์ต่อกัน ไม่อิจฉาริษยา ไม่คิดอคติไม่พยายาหาไม่โกรธแค้นเคืองกัน รู้จักให้อภัยและให้อภัยต่อกันและกันอยู่เสมอ การเข้าไปตั้งเมตตาเมทตามโนกรรมต่อกัน ข้อนี้หมายถึง ให้นึกถึงผู้อื่นในด้านดี คิดช่วยเหลือผู้อื่น สงเคราะห์ผู้อื่นทั้งต่อหน้าและลับหลัง เป็นการแสดงความรักใคร่กันทางใจ

๔) สาธารณโภคี หมายถึง การรู้จักแบ่งปันผลประโยชน์ด้วยความยุติธรรมช่วยเหลือกัน ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ไม่เอารัดเอาเปรียบ และมีความเสมอภาคต่อกัน เอื้อเพื่อซึ่งกันและกันอยู่เสมอ แบ่งปันลาภที่ได้รับโดยชอบธรรมแก่ผู้อยู่ร่วมกัน

๕) สีสสามัญญตา หมายถึง การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับ หรือวินัยต่างๆอย่างเดียวกัน เคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคล ไม่ก้าวก่ายหน้าที่กัน ไม่อ้างอำนาจความเป็นใหญ่ในตำแหน่งหน้าที่เพื่อข่มบุคคลอื่น ไม่ถืออภิสิทธิ์ใด ๆ ทั้งปวง นั่นคือเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์

๖) ทิฐิสามัญญตา หมายถึง มีความคิดเป็นอย่างเดียวกัน คิดในสิ่งที่ตรงกันปรารถนามุมมองให้ตรงกัน รู้จักแสวงหาจุดร่วมและ สงวนไว้ซึ่งจุดต่างของกันและกัน ไม่ยึดถือความคิดของตนเป็นใหญ่ รู้จะยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นอยู่เสมอ นั่นคือ เป็นผู้มีความเห็นเสมอกัน

จะเห็นได้ว่า หลักสาราณียธรรม เป็นหลักธรรมที่มีพื้นฐานแห่งความมีเมตตาเป็นสำคัญ ซึ่งคำกล่าวที่ว่า เมตตาธรรมคำจุนโลก ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างครั้งสมัยพุทธกาลในการเจริญสมณธรรมในป่า พระพุทธองค์ทรงสอนให้ภิกษุที่ถูกเหวตา และอมนุษย์รบกวนด้วยการเจริญเมตตา ดังมีกล่าวไว้ใน กรณียเมตตสูตรไว้ว่า “กุลบุตรผู้ฉลาดในประโยชน์ พิจารณาเพื่อจะตรัสรู้ ฟังบำเพ็ญไตรสิกขา กุลบุตรนั้น ฟังเป็นผู้อาจหาญ เป็นผู้ชื้อตรงว่าง่าย อ่อนโยน ไม่เย่อหยิ่ง สันโดษ เลี้ยงง่าย มีกิจน้อย มีความประพฤติเบา มีอินทรีย์อันสงบมีปัญญาเครื่องรักษาตน ไม่ค่นอง ไม่พัวพันในสกุลงทั้งหลาย และไม่พึงประพฤติทุจริตเล็กน้อยอะไร ๆ ซึ่งเป็นเหตุให้ท่านผู้รู้เหล่าอื่นติเตียนได้ ฟังเจริญเมตตาในสัตว์ทั้งหลายว่า ขอสัตว์ทั้งปวงจงเป็นผู้มีสุข มีความเกษม มีตนถึงความสุขเถิด สัตว์มีชีวิตเหล่าใดเหล่าหนึ่งมีอยู่ เป็นผู้สะดุ้งหรือเป็นผู้มั่นคง ไม่มีส่วนเหลือ สัตว์เหล่าใด มีกายยาวหรือใหญ่ปานกลางหรือสั้นผอมหรืออ้วน ที่เราเห็นแล้วหรือไม่ได้เห็น อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้ ที่เกิดแล้วหรือแสวงหาที่เกิดของสัตว์ทั้งหมดนั้น จงเป็นผู้มีตนถึงความสุขเถิด สัตว์อื่นไม่พึงข่มขู่สัตว์อื่น ไม่พึงดูหมิ่นอะไรเขา ในที่ไหน ๆ ไม่พึงปรารภนาทุกขให้แก่กันและกัน เพราะความโกรธ เพราะความเคียดแค้นมารดาณอมบุตรคนเดียวผู้เกิดในตน แม้ด้วยการยอมสละชีวิตได้ฉันใด กุลบุตรผู้ฉลาดในประโยชน์ ฟังเจริญเมตตาที่มีในใจไม่ประมาณในสัตว์ทั้งปวง แม้ฉันนั้น กุลบุตรนั้น ถึงเจริญเมตตาที่มีในใจไม่ประมาณไปในโลกทั้งสิ้น ทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ไม่คับแคบ ไม่มีเวรไม่มีศัตรู กุลบุตรผู้เจริญเมตตานั่น ยืนอยู่ก็ดี เดินอยู่ก็ดี นั่งอยู่ก็ดี นอนอยู่ก็ดี ฟังเป็นผู้ปราศจากความง่วงเหงาเพียงใด ก็พึงตั้งสติไว้เพียงนั้น บัณฑิตทั้งหลาย กล่าววิหการธรรมนี้ว่า เป็นพรหมวิหารในธรรมวินัยของพระอริยเจ้านี้ และกุลบุตรผู้เจริญเมตตา ไม่เข้าไปอาศัยทิฐิ เป็นผู้มีศีลถึงพร้อมแล้วด้วยทัสสนะ นำความยินดีในกามทั้งหลายออกได้แล้ว ย่อมไม่ถึงความในครรภ

อีกโดยแท้แล” ครั้นเมื่อภิกษุเจริญเมตตาดังกล่าวนี้แล้ว เทวดาและมนุษย์ก็เกิดความเอ็นดูไม่
 รบกวนภิกษุนั้น และพระพุทธรูปทรงแสดงอานิสงส์ของเมตตาไว้ ๑๑ อย่าง ดังนี้ คือ

- ๑) หลับก็เป็นสุข
- ๒) ตื่นก็เป็นสุข
- ๓) มีหน้าตาผ่องใส
- ๔) ไม่ฝันร้าย
- ๕) เป็นที่รักของมนุษย์
- ๖) เป็นที่รักของเทวดาและมนุษย์
- ๗) เทวดารักษา
- ๘) ไม่เป็นอันตรายด้วยยาพิษหรือศาสตรา
- ๙) จิตเป็นสมาธิ
- ๑๐) เมื่อจะตายมีสติไม่หลงตาย
- ๑๑) หากไม่บรรลุมรรคผลในชาตินี้ก็จะได้ไปเกิดในพรหมโลก (ข้อนี้หมายถึงเฉพาะผู้ที่
 เจริญเมตตาจนได้ญาณ)

ผู้ที่เจริญเมตตาย่อมได้รับอานิสงส์ดังกล่าวนี้ ควรหรือไม่ที่เราจะมีเมตตาต่อกัน
 ประรณาดิต่อกัน และอภัยให้กัน เพราะนอกจากตัวเราจะเป็นสุขแล้ว ผู้อื่นก็ยังเป็นสุขด้วย แต่ผู้ที่
 เจริญเมตตาให้ได้ผลนั้น ต้องอาศัยขันติธรรม คือ ความอดทน อดกลั้น ไม่โกรธตอบ ควบคุมกันไป
 ด้วย หลักสราณียธรรมเป็นหลักธรรมสำหรับการเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้
 เกิดขึ้นในสังคมอันจะนำมาซึ่งความสุข ความสันติ ความมั่นคง และความเจริญก้าวหน้าทั้งหลายทั้ง
 ปวง ดังพระพุทธรูปทรงแสดงว่า “สมัคคาน ตโป สุขิ แปลว่า ความสามัคคีของหมู่คณะเป็นเหตุนำ
 ความสุขมาให้” สังคมที่เราอยู่ในปัจจุบันนี้คงจะมีความสุขและน่าอยู่มากกว่านี้ยิ่งนัก ถ้าหาก
 ว่าสมาชิกในสังคมแต่ละคนได้นำเอาธรรมที่กล่าวข้างต้นมาใช้โดยเฉพาะในสังคมไทยที่ได้ชื่อว่า
 เป็นคนที่ใจดีมีความรัก ความเมตตา ใจบุญ ยิ้มเก่ง โอบอ้อมอารี ชอบช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่ง
 สิ่งเหล่านี้ ถือว่าเป็นนิสัยปกติทั่วไปของคนไทยเกือบทุกคนและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของคนไทย
 ซึ่งอาจจะเรียกว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่ของไทยเลยก็ได้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรง
 สอนให้ทุกคนตั้งตนอยู่ในเมตตา คือ ความรักใคร่ใส่ใจเราว่า เราต้องการความสุข เกลียดกลัวความ
 ทุกข์ฉันทใด คนอื่นก็ต้องการความสุข เกลียดกลัวความทุกข์ฉันทนั้น เมตตาจึงหมายถึง ความเป็นมิตร
 ไมตรีกัน ผู้ที่เรายกย่องว่าเป็นมิตร คือผู้ที่ปรารณาดิต่อเรา เพราะฉะนั้นผู้ที่ได้ชื่อว่ามิตรจึงต้อง
 ประกอบด้วยเมตตา

สรุปได้ว่า หลักสาราณียธรรม ๖ ประการ เป็นหลักการอยู่ร่วมกันอย่างมีความเมตตา จิตต่อกัน ปรารถนาความสุขความเจริญแก่กันและกัน เมื่ออยู่ร่วมกันได้เช่นนี้แล้ว ก็จะก่อให้เกิด เป็นความรัก ความเคารพ การสงเคราะห์กัน การไม่ทะเลาะวิวาทกัน เป็นไปเพื่อความสามาน สามัคคี เอกภาพในสถาบันสังคม ตลอดถึงประเทศชาติต่อไป

๒.๓ ประเภทของสาราณียธรรม

หลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีที่กล่าวไว้ในพุทธศาสนาเถรวาท ในแง่ที่จะทำให้ ประชาชนภายในชาติและสังคมอยู่กันด้วยความสามัคคี กลมเกลียว ทำให้เป็นเอกภาพ เรียกว่า หลักสาราณียธรรม^{๑๑} โดยแยกเป็นเพศบรรพชิตและฆราวาสแล้ว ก็ได้สาราณียธรรม ๖ ประการ ใน ๒ ลักษณะ ดังนี้

๑) สาราณียธรรม ๖ ประการสำหรับบรรพชิต สาราณียธรรมสูตรที่ ๑ ได้แก่

- ๑.๑) เข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตาทั้งต่อหน้าและลับหลัง
- ๑.๒) เข้าไปตั้งวจีกรรมประกอบด้วยเมตตาทั้งต่อหน้าและลับหลัง
- ๑.๓) เข้าไปตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตาทั้งต่อหน้าและลับหลัง
- ๑.๔) แบ่งปันลาภทั้งหลายที่ประกอบด้วยธรรมได้มาโดยธรรม แม้โดยที่สุด บิณฑบาต ย่อมบริโภคร่วมกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีล
- ๑.๕) เป็นผู้มีศีลไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไทย อันวิญญูชนสรรเสริญ เป็นไปพร้อมเพื่อสมาธิ เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง
- ๑.๖) มีทิวอันเป็นอริยะ เป็นเครื่องนำออก นำออกไปเพื่อความสันทุกขโดยชอบ แก่ผู้กระทำตาม เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง^{๑๒}

๒) สาราณียธรรม ๖ ประการสำหรับฆราวาส

ในสาราณียสูตรที่ ๒ นี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงองค์ประกอบของธรรมะอันเป็นที่ตั้งแห่ง ความระลึกถึงกันหรือการรู้จักสามัคคี ดังคำโบราณว่า “อยู่ให้เขาสบายใจ ไปให้เขาคิดถึง” ได้แก่

- ๒.๑) การมีพฤติกรรมทางกายที่ประกอบด้วยเมตตา (เมตตากายกรรม) ได้แก่ การกระทำต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการร่วม

^{๑๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๗/๒๕๗.

^{๑๒} อัง.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๒๘๒/๒๖๗.

ชุมชนด้วยการช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ โดยเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒.๒) การมีพฤติกรรมทางวาจาที่ประกอบด้วยเมตตา (เมตตาวจีกรรม) ได้แก่ การพูดด้วยเมตตา คือ กล่าวแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี และแสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒.๓) การมีพฤติกรรมทางใจที่ประกอบด้วยเมตตา (เมตตามโนกรรม) ได้แก่ การคิดถึงต่อกันด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน

๒.๔) การแบ่งปันเฉลี่ยลาภที่ได้มาโดยชอบ (สาธารณโกสี) ได้แก่ การได้วัตถุสิ่งของมาแล้วแบ่งกันกินแบ่งกันใช้ คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

๒.๕) การประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นผู้มีศีลที่บริสุทธิ์เสมอกับเพื่อนพรหมจรรย์ (ศีลสามัญญตา) ได้แก่ การประพฤติให้ดีเหมือนเขา คือ มีความประพฤติสุจริต ดึงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

๒.๖) การพัฒนาตนให้มีทิวฐิที่เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์เสมอกับเพื่อนพรหมจรรย์ (ทิวฐิสามัญญตา) ได้แก่ การพยายามปรับความคิดเห็นเข้ากันได้ คือ เคารพ รับฟังความคิดเห็นกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญยึดถืออุดมคติหลักแห่งความดีงาม หรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน^{๑๓}

๒.๔ วิธีการสร้างสัมพันธไมตรีตามหลักสาราณียธรรม ๖

แก่นของสาราณียธรรม คือ ความปรารถนาดีต่อกัน เอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน ซึ่งสามารถประยุกต์ให้เป็นแนวทางสร้างสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศได้เป็นอย่างดี ได้แก่

๑. เมตตากายกรรม คือ การแสดงออกซึ่งความเป็นมิตรทางกายต่อประเทศเพื่อนบ้าน เช่น เมื่อมิตรประเทศประสบภัยต่าง ๆ เป็นต้นว่า อุทกภัย แผ่นดินไหว ฯลฯ ประเทศไทยก็ส่งเครื่องอุปโภคบริโภค ยารักษาโรค คณะแพทย์ หรือเงินไปช่วยตามกำลังความสามารถ

๒. เมตตาวจีกรรม คือ มีการกระทำทางวาจาที่แสดงออกถึงความปรารถนาดีต่อมิตรประเทศ เช่น ไม่กล่าวติเตียน ให้อภัย ต่อมิตรประเทศ ถ้ามีปัญหาข้อพิพาทเกิดขึ้นก็หาทางยุติด้วยการเจรจาทางการทูต

^{๑๓} อ.จ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๒๕๓/๒๖๗-๒๖๘.

๓. เมตตามโนกรรมมีจิตใจปรารถนาดีกับมิตรประเทศปราศจากอกุศลจิตไม่หาวาระแวง

๔. แบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น หรือได้มาโดยชอบธรรม แก่มิตรประเทศ หมายถึง การช่วยเหลือกันและกันระหว่างประเทศ กล่าวคือประเทศร่ำรวยควรให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศที่ยากจนกว่า

๕. มีหลักความประพฤติ (ศีล) เสมอกับมิตรประเทศ และไม่ทำตนเป็นที่น่ารังเกียจของประเทศอื่น หมายถึง จะต้องดำเนินนโยบายต่างประเทศให้สอดคล้องกับมติสากลหรือ สอดคล้องกับหลักการของสหประชาชาติ กล่าวคือ แก้ไขปัญหาระหว่างประเทศด้วยวิธีการทูตช่วยผดุงสันติภาพของโลก เคารพอธิปไตยของประเทศอื่น

๖. มีความคิดเห็นตรงกับประเทศอื่น หมายถึง การอยู่ร่วมกันกับประเทศอื่น ๆ นั้นเราต้องยอมรับกฎเกณฑ์ที่กติกานานาชาติกำหนดไว้ แม้ว่าบางครั้งเราจะไม่เห็นด้วยแต่ถ้าเสี่ยงส่วนใหญ่เขาเห็นชอบเราก็ต้องปฏิบัติตาม

คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสัจธรรมที่ผู้ปฏิบัติตามทุกคนย่อมสามารถรู้แจ้งเห็นจริงได้ด้วยตนเอง และทำให้ผู้ปฏิบัติพ้นทุกข์ เข้าถึงความสุขและความบริสุทธิ์ภายในได้จริง ธรรมะของพระพุทธองค์เป็นความรู้อันบริสุทธิ์ เป็นธรรมโอสถขนานเอก ที่สามารถเยียวยารักษาจิตใจ ของมวลมนุษยชาติให้หลุดพ้นจากความโลภ ความโกรธ ความหลง เพราะเมื่อใจปราศจากสิ่งเหล่านี้ ใจย่อมสะอาด

๒.๕ วิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับหลักสาราณียธรรม

สาราณียธรรม ๖ ประการ สะท้อนให้เห็นถึงความรักใคร่ ความระลึกรู้ถึงกันด้วยความรักที่เป็นสาราณียะซึ่งประกอบไปด้วยความปรารถนาดีต่อกันทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ขณะเดียวกันก็มีความรู้ ความเข้าใจในหลักการแก้ปัญหา หรือแก้ทุกข้ออย่างถูกต้องเสมอกัน (ทิวฐิสามัญญตา) ปฏิบัติตามแนวทางการประพฤติปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อการแก้ปัญหาโดยเสมอกัน (ศีลสามัญญตา) และก็มี การแบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (สาธารณโกศิ) หลักธรรมทั้งหลายเหล่านี้แต่ละอย่าง ๆ ชื่อว่าสาราณียธรรม แปลว่า ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึงกัน ชื่อว่าปิยกรณธรรม ธรรมเครื่อง ทำความรักกัน ชื่อว่าครุกรณธรรม ธรรมเครื่องทำให้เคารพกันเป็นไปเพื่อสงเคราะห์ช่วยเหลือกันเพื่อไม่ทะเลาะวิวาทโต้เถียงกันเพื่อความพร้อมเพรียงเป็นอันเดียวกัน ดังนั้น หลักธรรมทั้ง ๖ ประการนี้ ถ้านำไปปฏิบัติตามก็จะเป็นเครื่องช่วยสังคมหรือประเทศชาติให้มีความมั่นคงและเป็นเอกภาพได้ เพราะผลที่จะเกิดตามมาจากการประพฤติตามหลักธรรมนี้ คือ

๑) ทำให้ระลึกถึงกันในแง่ดี

- ๒) ทำให้เกิดความรักใคร่ ประองตองกัน
- ๓) ทำให้เกิดความเคารพ มีสัมมาคารวะต่อกัน
- ๔) ทำให้เกิดการสงเคราะห์ ช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน
- ๕) ทำให้เกิดความไม่วิวาท บาดหมางกัน
- ๖) ทำให้เกิดความพร้อมเพรียง สัมครสมานสามัคคีกัน
- ๗) ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

เริ่มต้นต้องมีเมตตาต่อกัน คือ ต้องไม่มีความอาฆาตพยาบาทหรือโกรธเคืองกันเป็นฐานเท่ากับเป็นการสลายความเห็นแก่ตัวเป็นเบื้องต้น จากนั้นจะต้องปรับจิตใจรู้จักการให้หรือการแบ่งปันและปรับพฤติกรรม รวมทั้งความคิดเห็นผุดออกจากกันและกัน และยอมรับระเบียบกฎเกณฑ์ที่ดีร่วมกันในที่สุดสังคมก็จะเป็นปึกแผ่น ความขัดแย้งกันความเข้าใจผิดกันก็จะไม่เกิดขึ้นอีกต่อไป

ถ้าวิเคราะห์ดูแล้วหลักสาราณียธรรมนี้ เป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ทางร่างกาย ทางวาจา และทางใจ ในกิจกรรมต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่วัตถุสิ่งของเพื่อเติมเต็มในส่วนที่บุคคลอื่นต้องการความช่วยเหลือ วิธีนี้จัดได้ว่าเป็นการป้องกันความขัดแย้ง ความแตกแยกในเชิงรุก ในแง่การสร้างความสัมพันธ์ ถือได้ว่าเป็นหัวใจประการหนึ่งของหลักการระบอบอิทธิธรรม นอกจากนั้นหลักสาราณียธรรมนี้ ยังมีความยืดหยุ่นไม่แข็งตัวจนเกินไปทำให้เกิดความสมานฉันท์ขึ้นได้ ทำให้สังคมสงฆ์เกิดความสามัคคีกัน ทำสังฆกรรมร่วมกัน ไม่แตกสามัคคีกัน ทำให้สังคมสงฆ์มีระเบียบวินัยมีความประพฤติและปฏิบัติตามกรอบของพระวินัยอันเป็นของดั้งเดิม แสดงความเคารพนับถือกันตามลำดับพรรษา ไม่ทำการสิ่งใดที่จะก่อให้เกิดความแตกแยกกันภายในหมู่คณะ จะเห็นได้ชัดในพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้ว เช่น สังฆาทิเสส สิกขาบทที่ ๑๐ มีความว่า “ห้ามทำสงฆ์ให้แตกแยกกัน”^{๑๔} ข้อห้ามนี้ มีความสำคัญเพราะเมื่อพระสงฆ์ไม่แตกแยกมีความรักความสามัคคีกันในหมู่คณะแล้ว ย่อมจะนำมาซึ่งความสุข ความเจริญ ประการสำคัญ ก็คือ เมื่อคราวใดมีอิทธิธรรมเกิดขึ้น หากปล่อยปละละเลยให้คนทำชั่วพวกนี้มีจำนวนมากขึ้น ก็เป็นเรื่องที่สังคมทำใจลำบาก เหมือนนี้ร้ายที่กัฏกร่อนศรัทธาของชาวพุทธ อิทธิธรรมที่เกิดขึ้นซ้ำซาก เป็นเหตุให้ประชาชนในสังคมมักมองเหมารวมว่า พระสงฆ์ไม่ดีเสียไปทั้งหมด ทำให้วงการคณะสงฆ์จะได้รับผลกระทบกระเทือนมากเพราะจะเป็นผลร้ายต่อความสงบมั่นคงของคณะสงฆ์และบั่นทอนอายุของพระพุทธศาสนาให้สั้นลงได้ ตลอดจนทำลายศรัทธาของ

^{๑๔} วิ.มทา. (ไทย) ๑/๕๔๓/๗๑๓.

ประชาชนอีกด้วย ดังนั้น ต้องมีการระงับอธิกรณ์ที่ขอบด้วยพระธรรมวินัย เพื่อให้สังคมสงฆ์เกิดความมีระเบียบวินัย มีความสมานสามัคคีกัน แสดงความเคารพนับถือกัน หากมีเรื่องที่ไม่ดีไม่งามเกิดขึ้น ก็พร้อมกันประชุมเพื่อหาวิธีการแก้ไขให้ทันเหตุการณ์อยู่เสมอ เมื่อทำได้ดังนี้ความสุขสำราญก็จะเกิดแก่คณะสงฆ์และได้ชื่อว่า พวกกันรักษาพุทธประสงค์เอาไว้ในอีกทางหนึ่งด้วยการระงับอธิกรณ์มีประโยชน์ต่อสังคมโดยภาพรวม ก็คือ มีประโยชน์ต่อสังคมโลก จะเห็นจากการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ซึ่งในการทำสังคายนาครั้งนี้ ถือว่าได้รับประโยชน์มากคือได้มีพระไตรปิฎกครบทั้ง ๓ ปิฎก และยังได้ประโยชน์ต่อสังคมทั่วโลกโดยพระเจ้าอโศกได้ส่งพระธรรมทูตออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่นานาประเทศ แม้ประเทศไทยก็ได้รับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในครั้งนั้นด้วย จึงทำให้พระพุทธศาสนาได้ยาวนานมาจนถึงปัจจุบันนี้ เพราะมีพระไตรปิฎกที่เป็นแหล่งข้อมูลที่ให้ศึกษาให้เข้าใจในพระธรรมวินัยในคำสั่งสอนเหล่านี้เป็นการสืบต่อของพุทธศาสนิกชนรุ่นหลัง ๆ สืบมา พระไตรปิฎกเป็นที่รวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้ทั้งหมดได้ถูกนำมาเผยแผ่จนทำให้คนในสังคมทั่วโลกรู้จักและได้เรียนรู้ ได้ประพฤติตามปฏิบัติตามทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างถูกต้องโดยชอบธรรมมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้การดำเนินชีวิตของพุทธบริษัทในสังคมเกิดความสงบสุข มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ทำให้พุทธบริษัทมีการปฏิบัติไปในแนวเดียวกัน แม้จะมีสารัตถะแตกแขนงไปหลายทาง แต่จุดสุดท้ายก็รวมอยู่ที่วิมุตติรส คือ ถือเอาความหลุดพ้นอันสูงสุดคือ พระนิพพานไปในแนวเดียวกัน ถือวิมุตติรสอย่างเดียวกัน นับว่าเป็นของอัศจรรย์อย่างยิ่ง เปรียบเหมือนความอัศจรรย์ของมหาสมุทรซึ่งแม้จะกว้างใหญ่ไพศาลสักเพียงไร ก็ย่อมมีรสเค็มรสเดียวกันทั้งสิ้น ทำให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าใจในหลักคำสอนอย่างถูกต้องเพราะมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาปลูกฝังศรัทธาความเลื่อมใสให้แก่ประชาชนทั่วไปที่ยังไม่เลื่อมใส และผู้ยังไม่เคารพนับถือพระรัตนตรัยก็หันมานับถือ ตัวอย่างในพุทธกาล คือ พระสงฆ์สาวกตั้งแต่รุ่นแรกที่พระพุทธเจ้าทรงส่งออกไปประกาศพระพุทธศาสนาไปยังสถานที่ต่าง ๆ นั้น ได้พากันดำเนินงานทำให้บรรลุมรรคผลได้เป็นอย่างมากคือ ได้แนะนำชักจูงและปฏิบัติเป็นตัวอย่างในทางที่ดีให้เห็นประจักษ์คุณงามความดีด้วยตนเองแล้วก็พากันแสดงความเคารพนับถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิตเมื่อมีประชาชนศรัทธาเลื่อมใสต่อพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว ก็เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะต้องคอยรักษาศรัทธาของญาติโยมไว้ให้ดี ด้วยการรู้จักยับยั้งชั่งใจที่และระเบียบวินัยของพระสงฆ์บำเพ็ญตนให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชน เช่น ให้คำแนะนำให้ทำความดี ละเว้นความชั่ว การทำใจให้บริสุทธิ์ ให้มีความรู้รักสามัคคีทั้งในสังคมสงฆ์ทั้งในสังคมโลก ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา หากทำได้ดังกล่าวนี้อาจจะถือได้ว่าได้รับรักษาสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา รักษาพระธรรมวินัยเอาไว้ ผูกใจให้ผู้อื่นเกิดศรัทธาได้มากยิ่งขึ้นไป

สรุปว่า ความสามัคคีสามารถประพุดิปฏิบัติได้ใน ๒ ทาง ได้แก่ ทางกายกับทางจิตใจ แต่ความสามัคคีทางจิตใจซึ่งเป็นผลมาจากปัญญาที่ใคร่ครวญ มีสติรอบคอบของผู้คนในสังคมถือว่าสำคัญที่สุดต่อความเจริญก้าวหน้าของชีวิต ของสังคม เพราะหากมีแต่ความสามัคคีทางกายโดยไร้สติปัญญาแล้ว ความสามัคคีนั่นก็อาจเปล่าประโยชน์ หรือไม่ได้รับผลเท่าที่ควร และยังอาจนำไปสู่ความสามัคคีที่ผิดได้ เช่น สามัคคีกันในการผลักดันผู้อพยพจากภาวะสงครามให้ออกนอกประเทศของตนไปเสีย ซึ่งความสามัคคีเช่นนี้ถือว่าไม่สมควร เพราะผู้อพยพต่างหนีร้อนมาพึ่งเย็น คนไทยในฐานะเจ้าบ้านต้องดูแลอย่างดีจึงจะเป็นการร่วมมือกันด้วยความสามัคคีอันชอบธรรมทั้งทางโลกและทางธรรม

๒.๖ หลักธรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความสามัคคี

หลักธรรมที่ส่งเสริมและสนับสนุนความสามัคคี นอกจากสาราณียธรรมแล้ว ยังมีหลักธรรมเด่น ๆ ได้แก่ อปริหารธรรม ๗ สังคหวัตถุ ๔ พรหมวิหารธรรม ๔ สปัริสธรรม ๗ และศีล ๕ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. หลักอปริหานิยธรรม

อปริหานิยธรรม เป็นแนวคิดที่น่าสนใจ หมายถึง ธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดความเจริญโดยส่วนเดียว ไม่มีเสื่อม พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงแก่เจ้าลิจฉวี ๗ ข้อ คือ

- ๑) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ ประชุมกันบ่อย ๆ
- ๒) เมื่อจะประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิก และพร้อมเพรียงกันช่วยทำกิจที่ควรจะช่วยกัน
- ๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติ ไม่ลบหลู่สิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมั่นในวัชชีธรรมที่วางไว้
- ๔) สักการะ เคารพ นับถือผู้ใหญ่ในชุมชน และพร้อมที่จะรับฟังข้อเสนอแนะจากท่านเหล่านั้น
- ๕) ไม่ข่มเหง ไม่ดูแคลาขึ้นใจกุลสตรี หรือกุลกุมารี
- ๖) สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจดีย์ทั้งในเมือง และนอกเมือง และไม่ละเลยการบูชาอันชอบธรรมที่เคยให้ เคยกระทำต่อเจดีย์เหล่านั้นให้เสื่อมสูญไป
- ๗) จัดการ รักษา ค้ำครอง ป้องกันพระอรหันต์ทั้งหลายโดยชอบธรรมด้วยตั้งใจว่า “ทำอย่างไร พระอรหันต์ที่ยังไม่มี พึงมาสู่แว่นแคว้นของเรา และท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก”

จากหลักการทั้ง ๗ ข้อนั้น พระพุทธองค์ทรงย้ำว่า ตราบใดที่เจ้าลิจฉวีดำรงตนอยู่ใน อปริหานิยธรรม ตราบนั้น เจ้าลิจฉวีจะพบความเจริญแต่ประการเดียวเท่านั้นโดยไม่พบคำว่า เสื่อม สิ่งที่น่าสนใจ คือ นอกจากนำเสนอหลักการนี้แก่เจ้าลิจฉวีแล้ว พระองค์ได้มองเห็นความสำคัญ จึงทรงย้ำเตือนให้พระภิกษุประพฤติ และปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าวนี้เช่นเดียวกัน

๒. สังคหัตถุธรรม

หลักสังคหัตถุธรรม นั้นมีเป้าหมายเพื่อป้องกันความขัดแย้ง ของหมู่ชนในสังคม สังคหัตถุธรรม หมายถึง คุณเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นไว้ได้ หรือ หลักการสงเคราะห์ คือ ช่วยเหลือกัน ยึดเหนี่ยวใจกันไว้ หลักการชุดนี้ประกอบไปด้วยพื้นฐานแนวคิดเชิงพุทธสันติวิธี ๔ ประการ กล่าวคือ

๑) การให้ (ทาน) คำถามในประเด็นนี้ก็คือ “ให้อะไร เพราะเหตุไร มนุษย์จะต้อง ให้กัน แบ่งปัน หรือเอื้ออาทรต่อกัน” หากวิเคราะห์ตามบริบทของพระสูตรดังกล่าว ผู้วิจัยมองว่า “การให้” นั้นประกอบไปด้วย “การให้วัตถุ” (วัตถุทาน) “การให้ความรู้” (ธรรมทาน) และ “การให้อภัย” (อภัยทาน)

๒) วาจาเป็นที่รัก (เปยยวัชชะ หรือปิยวาจา) เมื่อกล่าวถึง “คำพูด” หรือ “การพูด” มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างบรรยากาศของความสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นในขณะแลกเปลี่ยน เรียนรู้ข้อมูลระหว่างกันของบุคคล หรือกลุ่มบุคคล ฉะนั้น ในขณะที่นำเสนอข้อมูล หรือเจรจาต่อรองเพื่อแสวงหาฉันทามติ (Consensus) ร่วมกันนั้น พระพุทธเจ้าจะตรัสเตือนพระภิกษุให้ พยายามหลีกเลี่ยงถ้อยคำที่ขัดแย้งกัน “วาจาสุภาสิต” ตามคำสอนพระพุทธเจ้านั้น ต้องประกอบไปด้วยคำที่ “จริง” ไพเราะ เหมาะกาล ประสานสามัคคี มีประโยชน์ และประกอบไปด้วยเมตตาธรรม ฉะนั้นหลักการเหล่านี้จัดได้ว่าเป็นพื้นฐานสำคัญในการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อเจรจาไกล่เกลี่ย เพื่อระงับความขัดแย้งในมิติต่าง ๆ

๓) การประพฤติประโยชน์ (อตัลจริยา) พื้นฐานของการนำเสนอกระบวนการ จัดการความขัดแย้งโดยพุทธวิธีที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ การที่นักสันติวิธีต้องสร้างคุณธรรม ภายในที่ว่าด้วย “การประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์” ให้เกิดขึ้น เพราะหากไม่สามารถพัฒนา คุณธรรมข้อนี้ให้เกิดขึ้นภายในจิตแล้ว ย่อมเป็นการยากที่จะสร้างความสมานฉันท์ให้เกิดแก่คู่กรณี ได้ เนื่องจากอาจจะเกิดความท้อแท้ หรือไม่สามารถอดทนต่อปัญหาที่เกิดขึ้น พระพุทธเจ้านับได้ เป็นแบบอย่างของบุคคลที่เสริมสร้างแนวคิดเกี่ยวกับประเด็นนี้ ดังจะเห็นได้จากที่พระองค์วาง ปณิธานเอาไว้ ๓ ข้อคือ การสร้างสรรคประโยชน์ให้เกิดแก่พระองค์เอง หลังจากนั้นช่วยเหลือหมู่ ญาติ และชาวโลก เห็นจากการส่งพระภิกษุไปประกาศศาสนาเพื่อสร้างสันติสุขแก่มวลมนุษย์

๔) การวางตนสม่ำเสมอ (สมานัตตตา) ผู้วิจัยมองว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้กระบวนการในการจัดการความขัดแย้งโดยอาศัยสันติวิธีบรรลุเป้าหมายคือ “ความเป็นกลาง” เพราะเป็นตัวแปรสำคัญในการสร้าง “ความเชื่อมั่น” ให้เกิดขึ้นแก่คู่กรณี หลักการดังกล่าวนี้คือหลักการแห่ง “การวางตนสม่ำเสมอ” ตามนัยแห่งสังคหวัตถุธรรม

สรุป การดำรงตนให้เสมอด้านเสมอปลายบนฐานของความเป็นกลาง ดังจะเห็นได้จากกรณีของพระพุทธเจ้าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับกระบวนการในการใช้สันติวิธีในแง่ของการไกล่เกลี่ย หลักการดังกล่าวส่งผลต่อการแสวงหาคำตอบที่ว่า ได้รับประโยชน์ร่วมกัน เสียผลประโยชน์ร่วมกัน หรือมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้รับประโยชน์ และเมื่อใดก็ตามมีความสมนัยของประโยชน์เกิดขึ้น สถานการณ์ความรุนแรงเป็นทางออกประการหนึ่งที่เป็นผลของความบกพร่อง อันเกิดจากกระบวนการดังกล่าว

๓. หลักพรหมวิหารธรรม

เป็นหลักการสำคัญของ “พรหมวิหาร” นี้ประกอบไปด้วย “เมตตา กรุณา มุทิตา และ อุเบกขา” ชุดของแนวคิดนี้ประกอบไปด้วย “แนวคิดเชิงรับ” ได้แก่ “เมตตาและอุเบกขา” และ “แนวคิดเชิงรุก” ได้แก่ “กรุณา และมุทิตา” โดยมี “ปัญญา” เป็น “กุญแจ” หรือ “เสนาธิการ” คอยบัญชาการอยู่เบื้องหลังแนวคิดดังกล่าว หลักการเหล่านี้ พระพุทธเจ้ามักจะใช้ควบคู่กันอยู่เสมอ จะเห็นว่า เมื่อพระองค์ใช้หลัก “เมตตาธรรม” ต่อเพื่อนมนุษย์ พระองค์ก็มักจะใช้หลัก “กรุณา” ควบคู่กันไปด้วย ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ “พระคุณทั้งสาม” ของพระองค์ ได้แก่ “พระบริสุทธิคุณ พระกรุณาคุณ และพระปัญญาคุณ” หากเทียบหลักการนี้เข้ากับ “พรหมวิหารธรรม” ก็คือ “บริสุทธิคุณ” นั้นเปรียบประดุจ “ความรัก” ที่บริสุทธิ์และงดงามที่พระองค์มีต่อสรรพสัตว์ อาศัย “เมตตา” เป็นพื้นฐานจึงทำให้พระองค์มีความ “กรุณา” เสด็จไปโปรดหมู่สัตว์ทั้งหลายที่ประสบปัญหาต่าง ๆ เช่น ช่วยเยียวยารักษาสภาพจิตของบุคคลที่ต้องสูญเสียญาติอันเป็นที่รัก ไม่ว่าจะเป็นนางวิสาขา นางปฐาจารา นางกิสาโคตตมิ เป็นต้น รวมไปถึงพระกรุณาที่มีต่อ “พระเทวทัตต์” “ชังนาฬาคีรี” ซึ่งไม่ได้แตกต่างไปจากพระกรุณาที่พระองค์มีต่อ “ราहुล” แต่ประการใด

๔. หลักสัปปริสธรรม

สัปปริสธรรม มี ๗ ประการ ได้แก่ ๑) เป็นอัมมัญญ (ผู้รู้จักเหตุ) ๒) เป็นอัตถัญญ (ผู้รู้จักผล) ๓) เป็นอัตตัญญ (ผู้รู้จักตน) ๔) เป็นมัตตัญญ (ผู้รู้จักประมาณ) ๕) เป็นกาลัญญ (ผู้รู้จักกาลเวลา) ๖) เป็นปริสัญญ (ผู้รู้จักชุมชน) ๗) เป็นปุคคลัญญ (ผู้รู้จักบุคคล)^{๑๕}

ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายความหมายทั้ง ๗ ประการ ไว้ดังนี้

๑. อัมมัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ คือ รู้ความจริง รู้หลักการ รู้กฎเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมได้ รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้จักหลักการที่จะทำ ให้เกิดผล

๒. อัตถัญญตา ความเป็นผู้รู้จักผล หรือความมุ่งหมาย คือรู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่เกิดขึ้น สืบเนื่องจากการกระทำตามหลัก

๓. อัตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักตน คือ รู้จักเราว่าเรานั้น โดยฐานะภาวะเพศ ความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมเป็นอย่างไร และเท่าใด แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้จักที่จะปรับปรุงต่อไป

๔. มัตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ ความพอดีในการจ่ายโภคทรัพย์

๕. กาลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักกาล คือ รู้กาลเวลา อันเหมาะสม และระยะเวลา ในการประกอบกิจ

๖. ปริสัญญตา ความเป็นผู้รู้จัก ชุมชน คือ รู้ரியที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้น ว่า ควรจะดำเนินการอย่างไร การบริหารจัดการ จำเป็นต้องปฏิสัมพันธ์กับองค์กรต่าง ๆ ทั้งที่เป็น พันธมิตร และคู่แข่ง หรือการประสานงานกับชุมชน หรือกลุ่มบุคคลที่มีผลต่อองค์กร ก็คือเข้าถึง เข้าใจ และพัฒนา เป็นการบริหารจัดการที่สร้างความสัมพันธ์ด้วยเมตตา

๗. ปุคคลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักบุคคล คือ รู้จักความแตกต่างของบุคคลว่าโดย อรรถาัย ความสามารถ และคุณธรรม ตลอดจนรู้ในความสามารถของบุคคล^{๑๖}

หลักสัปปริสธรรมดังกล่าวข้างต้นจะเป็นเครื่องมือให้บุคคลที่จะทำหน้าที่จัดการความรู้ สามารถดำเนินการได้อย่างไม่มีอุปสรรคขัดขวาง

๕. หลักศีล ๕

ศีล ๕ เป็น ข้อปฏิบัติเป็นแนวคิดที่จะนำ “สันติ” มาสู่สังคม ทั้งในระดับสังคม ชุมชน ประเทศชาติ และโลก” หลักการนี้จัดได้ว่าเป็นแนวคิดที่ว่าด้วย “การจัดระเบียบสังคม” เพื่อสร้าง

^{๑๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๖/๓๓๓.

^{๑๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๑๐.

ฐานแห่งสังคมให้กลายเป็น “สังคมแห่งสันติ” เป้าหมายของหลักการนี้ก็คือ “ความเป็นสันติสุขของสังคม” และ “ความเป็นเอกภาพในความเป็นพหุภาพของสังคม” ปัญหาก็คือ หลักการนี้จะสร้าง “สันติ” “เอกภาพในความเป็นพหุภาพ” และเชื่อมต่อแนวทางของพุทธสันติวิธีได้อย่างไร

ศีลข้อที่ ๑ ได้ชี้ให้เห็นว่า “งดเว้นจากการทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป” หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ “เว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต” หากถือเอาตามนัยนี้ทำให้เข้าใจว่า “ต้องฆ่าเท่านั้น” จึงถือได้ว่าเป็นการ “ผิดศีล” เมื่อกล่าวตามความหมายนี้ยังรวมถึง “การเข้าไปเบียดเบียนทางกายภาพด้วยวิธีการที่รุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม” ย่อมส่งผลกระทบต่อศีลข้อนี้ อย่างไรก็ตาม “การตาย” หรือ “การสิ้นชีวิตของสัตว์” ที่เราเบียดเบียนยอมจัดได้ว่าเป็นการสิ้นสุดของการทำผิดศีลข้อนี้

ศีลข้อที่ ๒ “การงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้” นั้น ตามหลักของพุทธสันติวิธี มีนัย “เชิงรุก” ที่ไปถึง “การเคารพในทรัพย์สิน และสิทธิทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของคนอื่น อันเป็นการเคารพในการจัดสรร แบ่งปันผลประโยชน์ และการครอบครองทรัพย์สินหรือทรัพยากรของเขา ในขณะเดียวกัน แนวคิดเชิงรับก็คือ การไม่เข้าไปแย่งชิง ฉกฉวยผลประโยชน์จากทรัพย์สิน หรือทรัพยากรทางธรรมชาติของคนอื่น โดยไม่ผ่านกระบวนการในการยอมรับจากคนอื่น

ศีลข้อที่ ๓ “การงดเว้นจากการประทุษร้ายในกาม” นั้น แนวคิดเชิงรุกในประเด็นนี้มีนัยที่แสดงถึง การเคารพในสิทธิคู่ครองของผู้อื่น คำว่า “ผู้อื่น” ในบริบทนี้คือ “คู่ครองของคนอื่น” และ “คู่ครองของตัวเอง” ฉะนั้น นอกจากการที่มนุษย์จะเคารพและให้เกียรติต่อคู่ครองของคนอื่นแล้ว ยังเป็นการเคารพต่อปฏิญญา หรือพันธสัญญาที่เราได้ให้ไว้ต่อคู่ครองของตัวเองด้วย

ศีลข้อที่ ๔ “การงดเว้นจากการพูดเท็จ” นัยเชิงรุกในประเด็นนี้คือ “การเคารพและใส่ใจต่อความทุกข์ที่จะเกิดแก่บุคคลอื่นอันเนื่องมาจากการที่เราพูดโดยขาดความยั้งคิด และถ้อยคำดังกล่าวอาจสร้างความเจ็บปวด และสร้างความไม่พอใจแก่คนอื่น ” ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “มนุษย์ไม่ควรที่จะวิพากษ์วิจารณ์โดยขาดความเคารพ และกล่าวถ้อยคำที่ลบหลู่” ฉะนั้น มนุษย์ควรใช้หลัก “สัมมาวาจา” อันเป็นหลักการที่ “สื่อข้อมูล” อย่างสร้างสรรค์ และทำให้เกิดบรรยากาศของความสมานฉันท์ของคนในสังคม

ศีลข้อที่ ๕ “การงดเว้นจากการดื่มสุรา และเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท” ซึ่งแนวคิดเชิงรุกในประเด็นนี้ก็คือ “การเคารพและใส่ใจต่อความทุกข์ที่จะเกิดขึ้นจากการเบียดเบียนคนอื่น แย่งชิงทรัพย์สินสมบัติของคนอื่น ประทุษร้ายในเรื่องกามารมณ์ และการพูด

ที่ทำให้คนอื่นมีความทุกข์” อันเนื่องมาจากการที่เราดื่มสุราเมรัย และเสพสิ่งเสพติดในลักษณะอื่น ๆ จนทำให้ประมาท และขาดสติ^{๑๗}

สรุปได้ว่า แนวคิด ศีล ๕ เป็นข้อปฏิบัติสำหรับการสร้างเสริมสันติให้เกิดขึ้นแก่สังคม คำว่า สังคมแห่งสันติ ที่เกิดขึ้นได้ตามนัยนี้ต้องประกอบไปด้วยการเคารพในชีวิตของคนอื่น เคารพในทรัพย์สิน หรือทรัพยากรของคนอื่น เคารพคู่ครองของคนอื่น เคารพความทุกข์ที่เกิดจากการพูด การประมาทและขาดสติของเรา

๒.๗ สรุป

หลักสาราณียธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา หลักสามัคคีธรรม คำว่าสามัคคี คือ ความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงชี้ให้เห็นถึงความสำคัญว่าธรรมอย่างหนึ่ง เมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เกิดขึ้นเพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่ง ดังกล่าว คือ ความสามัคคี จะเห็นว่า เมื่อใดก็ตามที่พระสงฆ์เกิดความพร้อมเพรียงกัน ชื่นชม ไม่วิวาทกัน เป็นเหมือนน้ำกลมกลืนกับน้ำนมมองดูกันและกันด้วยสายตาที่รักกันอยู่ การบาดหมางกัน การข่มขู่กัน การขับไล่กัน ย่อมไม่เกิดขึ้น อีกทั้งทำให้ประชาชนที่ยังไม่เลื่อมใสย่อมเลื่อมใส ส่วนผู้ที่เลื่อมใสแล้วก็จะเลื่อมใสกันมากยิ่งขึ้นหลักการสามัคคี ในพระพุทธศาสนานี้เป็นประเด็นที่ยิ่งใหญ่ และสำคัญอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากหลักฐานต่าง ๆ ที่ชี้ให้เราได้ประจักษ์แล้ว

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๕.